

ПРИСЯГА СУДДІ – ПОСАДОВА ПРИСЯГА ТА СУДОВИЙ СИМВОЛ

Кравчук О. О.,

доктор юридичних наук, доцент,

суддя Вищого антикорупційного суду,

професор Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0000-0002-7844-2381

Остащук І. Б.,

доктор філософських наук, професор,

професор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ORCID ID: 0000-0002-6115-0884

Розглядається присяга судді як посадова присяга і як елемент судової символіки. Зазначається, що присяга судді належить до категорій посадових присяг, тобто таких, що складаються посадовою особою під час вступу на посаду, і водночас до категорії судових присяг, які використовуються в процесі правосуддя, що є елементом судової символіки.

Присяга судді як посадова присяга символізує наділення судді як посадової особи державною (судовою) владою, момент набуття ним повноважень (тобто є інавгураційною церемонією), а також обов'язок судді як посадової особи виконувати належним чином покладені на нього обов'язки.

Присяга судді як судовий символ репрезентує собою публічне й урочисте зобов'язання забезпечення суддею справедливого суду в усіх проявах цього поняття, зокрема: незалежності й безсторонності суду, змагальності, рівності сторін, верховенства права.

Складання суддею присяги відбувається в урочистій обстановці в присутності вищих посадових осіб (в Україні – в присутності Президента України) і є важливим ритуалом – символом наділення особи судовою владою, а сама присяга – символічна дія свідомого обрання відповідального й неупередженого дотримання законодавства в професійних функціях реалізації верховенства права для блага всього народу.

Пандемія коронавірусу показала, що збирання значної кількості людей в одному приміщенні може бути проблематичним, тому церемонія проходила навіть на відкритому повітрі. Вказується, що проведення церемонії в одному із судових органів, наприклад, у приміщенні Верховного Суду або (з урахуванням карантинних обмежень) на його території може символізувати незалежність судової влади загалом та кожного із суддів, які складають присягу, від інших гілок влади.

Особливістю присяги судді в Україні є її одноразовість – її складає лише особа, вперше призначена на посаду судді. У разі переведення в подальшому до іншого суду суддя не складає присягу знову. У цьому аспекті присяга судді є подібною до присяги державного службовця, що складається лише особами, прийнятими на державну службу вперше.

Ключові слова: присяга судді, посадова присяга, судова символіка, справедливий суд, інавгурація суддів.

Досить поширеною в світі (як у країнах англо-саксонського, так і континентального права) традицією є складання присяги посадовими особами під час вступу на посаду. Різного роду присяги складають новообрані президенти, члени парламентів, органів місцевого самоврядування, мери, призначені або вибрані губернатори (керівники регіонів), багато інших посадових і службових осіб. Під час вступу на військову службу складається військова присяга, перед початком інших видів служби також може передбачатися складання окремих видів присяг. Усі наведені приклади називають посадовими присягами, адже вони складаються саме у зв'язку зі вступом на посаду.

Окреме місце серед посадових присяг посідають присяги судді, які складають судді під час вступу на посаду. Вони, як й інші посадові присяги, призначені символізувати наділення судді як посадової особи певною владою і повноваженнями. Однак особливістю судді як особи, що складає посадову присягу, є те, що він є представником відокремленої гілки влади (судової) у системі розподілу

влад. Окрім того, у судовому процесі, керування яким є основною роботою судді, майже всі учасники (адвокати, прокурори, свідки, експерти) зв'язані певного роду присягою. Таким чином, присяга судді є посадовою присягою, символізуючи собою належне врядування, і водночас вона – судовий символ (один із видів у структурі судової символіки), покликаний виражати своїм змістом і формою верховенство права і справедливість суду (в усіх її проявах). Поєднання цих двох аспектів є цікавим і науково актуальним, адже репрезентує вид присяги, дотримання якої є онтологічною рисою незалежності судової влади та яка є однією із найдавніших процедур, вписаних у загальну символіку судочинства.

Тому в цій статті маємо на меті проаналізувати присягу судді в двох аспектах: як посадової присяги і як судового символу.

Відповідно до ст. 57 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» особа, призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді. Текст присяги судді визначений зазначеним Законом: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя» [1].

Цікаво, що складання судді суду загальної юрисдикції присяги передбачено лише законом і не передбачено чинною редакцією Конституції. Водночас складання присяги передбачено Конституцією для новообраних народних депутатів України (ст. 79), новообраного Президента України (ст. 104) та суддів Конституційного Суду України (ст. 148). Із них для народних депутатів та Президента текст присяги визначено Конституцією (ч. 2 ст. 79, ч. 3 ст. 104) [2]. Текст присяги судді Конституційного Суду України визначено в ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Конституційний Суд України»: «Я (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді Конституційного Суду України, урочисто присягаю на вірність Україні, бути незалежним, чесним і сумлінним у виконанні високих обов'язків судді Конституційного Суду України, забезпечувати верховенство Конституції України, захищати конституційний лад держави, утверджуючи права та свободи людини» [3].

Присяга судді в різних країнах має свої специфічні риси, що визначено місцевою традицією.

Нині у Великобританії судді, магістрати та члени трибуналу дають дві обітниці, коли вони складають присягу. Перша – це клятва на вірність правлячому монарху, а друга – посадова присяга; їх спільно називають судовою присягою [4].

Згідно зі статтею VI Конституції США, федеральні посадові особи повинні прийняти присягу на вірність Конституції. Відповідне правило встановлено для посадовців законодавчої, виконавчої і судової влади. Текст присяги Конституція США встановлює лише для Президента в підрозділі 1, статті II [5]. Для інших посадовців США, у т.ч. для суддів, присяга неодноразово змінювалася, однак з 1884 року використовується встановлений законом єдиний текст присяги: «Я, прізвище та ім'я, урочисто присягаю (або підтверджую), що буду підтримувати і захищати Конституцію США від усіх ворогів, іноземних та внутрішніх; що я буду виявляти справжню віру і вірність їй; що я беру на себе це зобов'язання вільно, без будь-яких свідомих застережень чи з метою ухилення; і що я буду добросовісно і сумлінно виконувати обов'язки посади, на яку я збираюся вступити. Тож допоможи мені, Боже» [6; 7].

Водночас для суддів законом США встановлено інший текст присяги під час вступу на посаду (посадової присяги) [8]. Тому судді Верховного Суду США під час вступу на посаду складають присягу, що представлена з поєднання текстів двох присяг [7].

В Індії тексти присяги для суддів Верховного Суду та вищих судів штатів установлені Конституцією 1950 р. у розділі III. Згідно зі ст. 219 Конституції Індії 1950 р., кожна особа, призначена суддею Вищого суду, перед тим, як вступити на посаду, складає і підписує перед губернатором штату або особою, призначеною від цього імені, присягу або підтвердження відповідно до встановленої форми [9].

Загалом, процедура складання присяги має символічне значення – у значенні усталеної традиційної форми, яка виражає зобов'язання дотримання принципу верховенства права та високих професійних стандартів. В Україні суддя суду загальної юрисдикції, згідно зі ст. 57 Закону про судоустрій, складає присягу під час урочистої церемонії у присутності Президента України. До участі в цій церемонії, згідно із Законом, запрошуються Голова Верховного Суду, Голова Ради суддів України, Голова Вищої ради правосуддя та Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Порядок складання присяги визначається указом Президента України. До 2011 р. діяв Порядок складання присяги суддею, вперше призначеним на посаду, затверджений Указом Президента України від 11 травня 1999 року № 493/99 [10], який був замінений Порядком складання присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді, затвердженим Указом Президента від

6 квітня 2011 року № 380/2011, який містив у собі здебільшого редакційні правки. Цим Порядком передбачено, що особа, вперше призначена на посаду професійного судді, складає присягу судді у присутності Президента України під час урочистої церемонії, що проводиться у приміщенні, де встановлено Державний Герб України і Державний Прапор України. Урочиста церемонія складання присяги судді завершується виконанням Державного Гімну України [11].

Порядок, що діяв до 2011 р., неодноразово зазнавав змін, зокрема у частині, що стосується переліку осіб, присутніх під час складання присяги. З урахуванням змін, унесених у 2003 р., передбачав, що в окремих випадках суддя складає присягу за дорученням Президента України у присутності голови обласної державної адміністрації, членів відповідної ради суддів, голови відповідного апеляційного суду, суддів суду, в який його призначено, та начальника територіального управління Державної судової адміністрації в урочистій обстановці у приміщенні, де встановлено Державний Герб України і Державний Прапор України. Тобто йшлося про можливість складання присяги не в присутності Президента, а інших осіб за його дорученням. Також передбачалося, що суддя може запросити на церемонію близьких родичів [10].

Чинним натеper Порядком передбачено, що присягу судді зачитує особа, вперше призначена на посаду професійного судді, а в разі складання присяги судді кількома особами, вперше призначеними на посаду професійного судді, – найстарша з них за віком особа, після чого вона (вони) підписує текст присяги. Також Порядком передбачено, що після складання присяги судді Президент України або за його дорученням інша особа вручає судді посвідчення [11].

Місце складання присяги законом не визначено, тож воно на практиці визначається Офісом (до цього – Адміністрацією) Президента України. Тривалий час судді складали присягу в приміщенні Адміністрації Президента [12]. Декілька урочистих церемоній складання присяги суддів мало місце в Залі Пленумів у будівлі Верховного Суду [13]. Улітку 2020 р. у розпал епідемії COVID-19 новопризначені судді судів загальної юрисдикції складали присягу на вулиці в парку поруч із Маріїнським Палацом [14]. 15 грудня 2020 р. призначені вперше до різних судів України судді складали присягу в Українському Домі також із додержанням карантинних обмежень [15].

Щодо місця складання присяги, то воно саме по собі може мати символічне значення. Оскільки Україна – світська держава, тобто відділена від церкви, державні церемонії, як правило, не відбуваються в культових будівлях і спорудах. Місце проведення церемонії складання присяги має враховувати цей фактор, адже суддя здійснює правосуддя іменем України, незалежно від належності чи неналежності до певних релігійних спільнот як самого судді, так і сторін судових справ чи їх представників. Водночас карантинні обмеження показали, що вимоги до місця проведення такої церемонії можуть змінюватися залежно від епідемічної ситуації та кількості учасників. Цікаво, що Верховний Суд також проводив збори суддів (з деяких питань, що мають вирішуватися зборами суддів, рішення мають прийматися шляхом таємного голосування, що, по суті, унеможлиблює дистанційне проведення таких зборів) у теплий період 2020 року на відкритому повітрі, на подвір'ї будівлі Верховного Суду з урахуванням карантинних обмежень [16]. Верховний Суд Флориди в грудні 2020 р. проводив онлайн, у режимі відеоконференції, церемонію присяги нових адвокатів, що зазвичай відбувається в залі суду [17].

Тому видається, що проведення церемонії в одному із судових органів, наприклад, у приміщенні Верховного Суду, зокрема в Залі Пленумів, або (з урахуванням карантинних обмежень) на території Верховного Суду – може підкреслювати незалежність судової влади загалом та кожного із суддів, які складають присягу, від інших гілок влади та від Президента – Глави держави.

Передбачена вищезазначеним Порядком [11] процедура відбувається залежно від кількості присутніх та місця її проведення з урахуванням офіційного протоколу та традицій. Під час урочистої церемонії складання суддями присяги, як правило, Президент України виступає з промовою. Також із промовою можуть виступати запрошені посадові особи (в разі їх присутності). Зачитується Указ або укази чи список призначених суддів (якщо призначення здійснювалося кількома указами). Після цього один із суддів (наприклад, старший за віком) зачитує текст присяги, а всі присутні судді за ним повторюють. Після зачитування суддя підписує текст присяги, оригінал якого передається представнику Вищої кваліфікаційної комісії суддів, у якій він зберігається у суддівському досьє.

Церемонія складання присяги судді, хоча і є інавгураційною церемонією, однак принципово відрізняється від церемоній складання присяги народними депутатами України та Президентом України. Новообраний Президент України та народні депутати України складають присягу навіть у випадках, якщо вони це вже робили раніше.

Досліджуючи інавгурацію Президента як конституційний інститут, О.В. Батанов характеризує її як офіційну й урочисту, як правило, доволі помпезну церемонію вступу на посаду посадової особи, насамперед Глави держави, яка покликана підкреслити важливість і відповідальність вказаної посади; церемонія складання присяги, що містить клятву сумлінно виконувати обов'язки, символізує спадковість влади; це вид конституційної традиції, політико-правовий символ і ритуал; це

конституційний юридичний факт, із настанням якого президент вважається таким, що вступив на свій пост [18]. Аналізуючи інавгураційні виступи президентів, Л.І. Стрій пише, що вони мають виражений ритуальний характер та виконують етикетну і сакральну функції [19].

Згідно з ч. 1 ст. 104 Конституції України, новообраний Президент України вступає на пост із моменту складення присяги народові на урочистому засіданні Верховної Ради України. Водночас, згідно з ч. 1 ст. 108 Конституції, Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України. Тобто процедура складання присяги є не лише моментом вступу на посаду Президента, але і моментом припинення повноважень попереднього Президента.

Натепер єдиний Президент України, який вибирався на другий строк поспіль, – це Леонід Кучма, який складав присягу 19 липня 1994 року і повторно 30 листопада 1999 року. Тобто хоча це була та сама особа, повноваження якої не припинялися, але складання присяги все ж відбувалося. Можливо, це відбулося тому, що під час першого президентства Леоніда Кучми було прийнято нову Конституцію України та відповідна церемонія і текст присяги були визначені нею.

Більш часто на практиці відбувались і відбуваються складання присяги народними депутатами України, що є посадовими особами колегіального органу – парламенту. Навіть у випадках, коли народний депутат був членом парламенту минулого скликання, він все одно складає присягу.

Повторна присяга в разі переобрання, наприклад, також існує в Сенаті США, де присягу складають як сенатори-новачки, так і переобрані [20]. Процедура присяги вважається доволі символічною і супроводжується низкою символічних ритуалів (наприклад, один із сенаторів супроводжує новообраного сенатора до проходу в залі, де він складатиме присягу на спеціальному засіданні Сенату). Причому з огляду на заборону фотографування в залі Сенату проводилася реконструкція церемонії присяги – спеціально для фотографування [20]. Також процедура присяги може зазнавати певних змін, наприклад, повторюватися в разі відсутності певних депутатів на першому засіданні або для приведення до присяги відсутніх депутатів можуть залучатися судді, може передбачатися колективне або індивідуальне складання присяги та обов'язок підписати текст присяги [21].

Так само і щодо присяги, що складається в Україні депутатами місцевих рад, сільськими, селищними, міськими головами. Віталій Кличко, вибраний на позачергових виборах Київським міським головою – мером Української столиці міста Києва, вперше складав присягу 5 червня 2014 р. [22]. Проте вже восени 2015 р. відбулися чергові місцеві вибори, на яких Віталій Кличко був знову вибраний мером Києва, і вдруге складав присягу 1 грудня 2015 р. на засіданні першої сесії Київради VIII скликання [23]. Складав В. Кличко присягу міського голови і втретє, після переобрання на чергових виборах 2020 р. [24].

Водночас дещо інша ситуація склалася щодо присяги Харківського міського голови, вибраного на чергових виборах восени 2020 р. З причин перебування на лікуванні він не зміг скласти присягу на сесії новообраної міської ради 9 грудня 2020 р. Інформуючи про результати виборів міського голови на сесії новообраної ради, голова міської територіальної виборчої комісії заявила, що новообраний голова не має знову складати присягу, оскільки її складає тільки особа, яку вперше було вибрано на посаду сільського, селищного, міського голови; водночас Г.А. Кернес вибраний міським головою не вперше і вже складав присягу 24 листопада 2010 року, що підтверджується записом у трудовій книжці, а тому відповідна особа набула статусу міського голови [25].

У пресі зазначалося, що низка професійних суддів, призначених до Верховного Суду, розпочали працювати суддями ще до 1991 р., за часів СРСР, коли складання присяги Українському народу не було передбачено законодавством [26].

Загалом, традиції щодо складання присяги лише суддею, призначеним уперше, існували ще до здобуття Україною незалежності. Так, статтею 11 Закону СРСР «Про статус суддів у СРСР» 1989 р. було передбачено, що саме вперше вибрані судді й народні засідателі (аналог нинішніх присяжних) складають присягу [27]. Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про присягу суддів і народних засідателів судів Української РСР» від 15 грудня 1989 року № 8527-XI було затверджено текст присяги суддів і народних засідателів та передбачено, що присяга складається в урочистій обстановці в присутності суддів відповідного суду та певного депутата (залежно від рівня суду), в індивідуальному порядку шляхом виголошення тексту присяги кожним із суддів і народних засідателів [28].

Складання присяги суддею, в аспекті її одноразовості, є подібним до присяги державного службовця, адже після того, як державний службовець призначений на посаду вперше, згідно зі ст. 38 Закону України «Про державну службу», він складає присягу [29]. Потім під час призначення (переведення) на інші посади державний службовець по-новому присягу не складає.

Водночас в інших країнах може передбачатися складання присяги суддею вдруге, наприклад, під час призначення працюючого судді на адміністративну посаду, як це має місце в Індії та в Австралії [30; 31].

Отже, незважаючи на те, що судді всіх судів загальної юрисдикції в Україні складають присягу в присутності Президента України та із запрошенням Голови Верховного Суду, Голови Ради суддів України, Голови Вищої ради правосуддя та Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, тобто ця церемонія здійснюється в присутності вищих посадових осіб держави, за одноразовістю ця процедура є подібною до присяги державного службовця, складання якої здійснюється особами, вперше призначеними на посаду державної служби, але в значно менш офіційній та урочистій обстановці.

Порівнюючи процедуру складання присяги судді зі складанням присяги Президентом України, народними депутатами України, зазначимо також, що для останніх Конституція не передбачає обов'язкового запрошення або присутності інших посадових осіб, крім самих депутатів. На відміну від цієї церемонії, складання присяги судді вимагає присутності Президента України. Згідно зі ст. 14 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого законом України, на урочисте засідання парламенту з нагоди складання присяги новообраними народними депутатами Апаратом Верховної Ради запрошуються народні депутати попереднього скликання, Президент України, Прем'єр-міністр України, Голова Центральної виборчої комісії, члени Кабінету Міністрів України, Голова та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, Генеральний прокурор, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Рахункової палати, інші офіційні особи за рішенням Підготовчої депутатської групи [32].

Щодо самого Президента, то Конституція також містить церемоніальну норму щодо присутності на ній особливої посадової особи судової влади. Так, згідно з ч. 2 ст. 104 Конституції, приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України [2].

Відповідні правила щодо присутності відповідної посадової особи під час складання присяги закріплюють своєрідні історичні ритуали посвячення. Визначені особи, в присутності яких відбувається складання присяги, в цих випадках символізують народ (громадян), якому приноситься присяга.

Порівнюючи процедуру присяги судді суду загальної юрисдикції із присягою судді Конституційного Суду, зазначимо, що згідно зі ст. 17 Закону України «Про Конституційний Суд України», урочиста церемонія складання суддею Конституційного Суду присяги на спеціальному пленарному засіданні відбувається в Залі засідань Суду [3]. Зазначене засідання скликається головою суду або особою, що виконує його обов'язки. Запрошення або присутність інших посадових осіб, крім суддів Конституційного Суду України, таким чином, на церемонії складання присяги суддею цього суду не передбачається. Водночас відповідне складання присяги також визначено законодавцем як урочиста церемонія.

Урочистість церемонії складання присяги судді суду загальної юрисдикції та присутність Президента України і запрошення вищих посадових осіб Верховного Суду, органів суддівського врядування символізує наділення новопризначеного судді державною владою. З моменту складання присяги суддя набуває повноважень.

Хоча не всі судді здійснюють правосуддя з моменту складання присяги. Для того щоб суддя міг здійснювати правосуддя, необхідно, щоб виконалися три умови: видання Президентом України указу про його призначення на посаду, складання присяги та зарахування його до штату відповідного суду (до якого він призначений указом). Тож на практиці трапляються випадки, коли судді були призначені на посаду до певного суду указом Президента України вперше, однак ще не склали присягу. Вони можуть бути зараховані до штату відповідного суду (після видання Указу) й очікувати церемонії складання присяги, перебуваючи на посаді судді, або продовжувати працювати на іншій роботі й очікувати присяги саме там. У такому разі суддя може бути зарахований на посаду до відповідного суду і вже після церемонії складання присяги. Відповідні ситуації іноді викликають юридичні спори [33]. У разі ж, коли суддя вже раніше складав присягу, з моменту видання указу про призначення на посаду, скажімо: до іншого суду або в цьому ж суді, але безстроково (до 2016 р. судді призначались на посаду вперше на 5 років), є таким, що має повноваження судді. Якщо такий суддя перебуває на посаді судді у відповідному суді, то він одразу може приступити до здійснення правосуддя. На практиці це відбувається тоді, коли суд отримує засвідчену копію указу Президента про призначення на посаду.

Водночас, оскільки йдеться саме про урочисту церемонію складання присяги, що відбувається саме в присутності Глави держави, то через його напружений графік часом від моменту видання указу до присяги може пройти декілька місяців. Адже має зібратися певна кількість призначених суддів, щоби присягу складав не один суддя, а більша їх кількість.

Іноді Президент практикував урочисте підписання указів безпосередньо під час урочистої церемонії складання присяги. Тоді деякий час відповідні особи перебували в статусі переможців конкурсу до відповідного суду, рекомендованих Вищою радою правосуддя до призначення, однак ще не призначених указом Президента. У таких випадках підписання указу про призначення суддів також відбувається публічно й урочисто. Як уже зазначалося, може також зачитуватися текст відповідного указу, щойно підписаного Главою держави.

Так, наприклад, на церемонії складання присяги суддів Вищого антикорупційного суду в 2019 р., окрім суддів, що складали присягу вперше, були присутні й судді, які раніше працювали суддями в інших судах. Присутність їх на церемонії пояснюється тим, що відповідні укази про призначення суддів були урочисто підписані Президентом України під час церемонії складання присяги [13].

Присяга має також не тільки символічне інавгураційне значення (що апелює передусім до сумління, відповідальності людини та усвідомлення відповідальності перед цілим суспільством), у тому сенсі, що порушення суддею присяги до 2016 р. було передбачено Конституцією України як одна із підстав для звільнення судді з посади.

Європейський суд з прав людини в п. 79, 173–174 рішення у справі «Олександр Волков проти України», посилаючись на рішення Венеційської комісії, вказав, що до 15 травня 2010 року матеріальне право не містило будь-якого опису «порушення присяги»; основа для тлумачення меж зазначеного порушення була взята з тексту присяги судді, що надавав широкі можливості тлумачення такого правопорушення, як порушення присяги. Конкретизація поняття «порушення присяги» у новому законодавстві також залишає дисциплінарному органу широку свободу розсуду з цього питання. У п. 181, 185 зазначеного рішення Європейський суд вказав, що необхідні процедурні гарантії, які б могли запобігти свавільному застосуванню відповідного матеріального законодавства, не були запроваджені; національне законодавство не передбачало будь-яких обмежень строків ініціювання та здійснення провадження щодо судді за «порушення присяги»; можна навіть припустити, що будь-яка провина судді, яка мала місце у будь-який момент протягом його професійної кар'єри, за бажанням могла бути розтлумачена дисциплінарним органом як достатня фактична підстава для обвинувачення у вчиненні такого дисциплінарного правопорушення, як порушення присяги, та призвести до звільнення його з посади. Європейським судом зроблено висновок про те, що чинне національне законодавство не відповідає вимогам передбачуваності та належного захисту від свавілля [34].

Зазначене рішення Європейського суду було враховано, і після судової реформи 2016 р. у Конституції України відсутня така підстава для звільнення, як порушення суддею присяги. Натомість передбачені більш конкретні підстави для звільнення, а саме: вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді, або його невідповідність займаній посаді.

Незважаючи на такі зміни на конституційному рівні, закон установлює обов'язок судді дотримуватися присяги, а складання присяги залишається важливим ритуалом наділення особи судовою владою. Сама ж присяга є або, принаймні, має бути для кожного судді дороговказом у його професійній суддівській діяльності.

Як уже зазначалося вище, в Україні офіційні традиції передбачають залучення посадової особи судової гілки влади до інавгураційної церемонії лише для Президента України. Така традиція є загальнопоширеною і в світі. Судді верховного суду відповідного штату, як правило, складають присягу під час вступу на посаду губернатора в США [35]. Згідно зі ст. 60 Конституції Індії 1950 р., новий президент або кожна особа, що виконує його функції, складає і підписує присягу в присутності Головного Судді Індії [9], який при цьому вдягає мантию [36]. Згідно зі ст. 159 Конституції Індії, новий губернатор або кожна особа, що виконує функції губернатора штату, складає і підписує присягу в присутності голови або найстарішого судді Вищого Суду штату [9].

Висновки. Присяга судді належить до категорій посадових присяг, тобто таких, що складаються посадовою особою під час вступу на посаду і водночас до категорії судових присяг, які використовуються в процесі правосуддя, що є елементом судової символіки.

Присяга судді як посадова присяга (oath of office) символізує наділення судді як посадової особи державною (судовою) владою, момент набуття ним повноважень (тобто є інавгураційною церемонією), а також обов'язок судді як посадової особи виконувати належним чином покладені на нього обов'язки.

Присяга судді як судовий символ репрезентує собою публічне й урочисте зобов'язання забезпечення суддею справедливого суду в усіх проявах цього поняття, зокрема: незалежності і безсторонності суду, змагальності, рівності сторін, верховенства права.

Складання суддею присяги відбувається в урочистій обстановці в присутності вищих посадових осіб (в Україні – в присутності Президента України) і є важливим ритуалом – символом наділення особи судовою владою, а сама присяга – символічна дія свідомого обрання відповідального й неупередженого дотримання законодавства в професійних функціях реалізації верховенства права для блага всього українського народу. Відповідні правила щодо присутності визначеної посадової особи під час складання присяги закріплюють своєрідні історичні ритуали посвячення, а визначена особа (особи), в присутності якої (яких) відбувається складання присяги, символізують народ (громадян), якому приноситься присяга. Складання присяги судді в Україні відбувається в приміщенні, де встановлені Державний Прапор та Державний Герб. Після завершення церемонії виконується Державний Гімн.

Зважаючи на те, що законом не визначено місце проведення церемонії складання присяги, вони проводяться в різних місцях. Оскільки Україна – світська держава, тобто відділена від релігійних організацій, то державні церемонії, як правило, не відбуваються в культових будівлях і спорудах. Місце проведення церемонії складання присяги має враховувати цей фактор, адже суддя здійснює правосуддя іменем України, на засадах рівності, незалежно від належності чи неналежності до певних релігійних спільнот як самого судді, так і сторін судових справ чи їх представників.

Пандемія коронавірусу показала, що збирання значної кількості людей в одному приміщенні може бути проблематичним, тому церемонія проводилася навіть на відкритому повітрі. Видається, що проведення церемонії в одному із судових органів, наприклад, у приміщенні Верховного Суду або (з урахуванням карантинних обмежень) на його території може символізувати незалежність судової влади загалом та кожного із суддів, які складають присягу, від інших гілок влади.

Особливістю присяги судді в Україні є її одноразовість – її складає лише особа, вперше призначена на посаду судді. У разі переведення в подальшому до іншого суду суддя не складає присягу знову. У цьому аспекті присяга судді є подібною до присяги державного службовця, що складається лише особами, прийнятими на державну службу вперше.

Важливість присяги судді як судової присяги серед елементів судової символіки підкреслює перспективність та актуальність подальших наукових досліджень порушеної проблематики.

Kravchuk O., Ostashchuk I. The oath of a judge – oath of office and judicial symbol

The oath of a judge as an oath of office and as an element of judicial symbolism is considered in the article. The oath of a judge belongs to the categories of oaths of office, taken by an official upon taking office. At the same time, it belongs to the judicial oaths used in the justice process and is an element of judicial symbols.

The oath of a judge as an oath of office symbolizes the endowment of a judge as an official by the state (judicial) power, the moment of his acquisition of powers (it is the inauguration ceremony), and the duty of a judge as an official to perform his duties properly.

The oath of a judge as a judicial symbol represents a public and solemn obligation of the judge to exercise a fair trial in all its manifestations, including: independence and impartiality of the court, adversarial proceedings, equality of arms, and the rule of law.

The judge takes the oath in a solemn atmosphere in the presence of senior officials (in Ukraine – in the presence of the President of Ukraine). It is an important ritual – a symbol of giving a person judicial power. The oath itself is a symbolic action of conscious choice of responsible and impartial observance of the law in the professional functions of realization of the rule of law for the good of all people.

The coronavirus pandemic has shown that gathering a large number of people in one room can be problematic, so the oath ceremony was held even outdoors. It is stated that holding a ceremony in one of the judicial bodies, for example, in the premises of the Supreme Court or (subject to quarantine restrictions) in the territory of the Supreme Court may symbolize the independence of the judiciary and each judge from other branches of power.

The peculiarity of the oath of a judge in Ukraine is its one-time nature. It should be taken only by a person first appointed to the position of a judge. In case of an appointment or transfer to another court, the judge shall not take the oath again. In this aspect, the oath of a judge is similar to the oath of a civil servant, which is taken only by persons recruited for the first time.

Key words: oath of a judge, oath of office, judicial symbols, fair trial, inauguration of judges.

Література:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.
4. Traditions of the courts, Courts and Tribunal Judiciary. URL: <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/the-justice-system/court-traditions/>.
5. Constitution of the United States. United States Senate. URL: https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm.

6. 5 U.S. Code § 3331. Oath of office. Legal Information Institute. Cornell Law School. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/3331>.
7. Oath of Office. Supreme Court of the United States. URL: <https://www.supremecourt.gov/about/oath/oathsofoffice.aspx>.
8. 28 U.S.C. § 453 – U.S. Code. Title 28. Judiciary and Judicial Procedure § 453. Oaths of justices and judges. URL: <https://codes.findlaw.com/us/title-28-judiciary-and-judicial-procedure/28-usc-sect-453.html>.
9. The Constitution of India. URL: https://www.india.gov.in/sites/upload_files/npi/files/coi_part_full.pdf.
10. Порядок складення присяги суддею, вперше призначеним на посаду, затверджений Указом Президента України від 11 травня 1999 року № 493/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/99/ed20110416#Text>.
11. Порядок складення присяги судді особою, вперше призначеною на посаду професійного судді, затверджений Указом Президента від 6 квітня 2011 року № 380/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380/2011#Text>.
12. Відбулась церемонія складення присяги суддями. Вища кваліфікаційна комісія суддів України, 2015. URL: <https://vkksu.gov.ua/ua/news/widbulas-cieriemoniia-skladiennia-prisiagi-suddiami/>.
13. Перерва на обіт. *Судовий вісник*. № 4, 26 квітня 2019 р. URL: <https://pravo.ua/articles/pererva-na-obit/>.
14. Відбулась урочиста церемонія складання присяги суддями. Територіальне управління Державної судової адміністрації України у Тернопільській області, 29 липня 2020. URL: <https://te.court.gov.ua/tu20/pres-centr/news/975246/>.
15. Президент під час складання присяги суддями: Місія суддів – бути вартовими об'єктивності, неупередженості, чесності. Президент України. Офіційне інтернет-представництво, 15 грудня 2020 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pid-chas-skladannya-prisyagi-suddyami-misiya-suddi-65585>.
16. Збори суддів КЦС ВС вибрали представника суду до Великої Палати Верховного Суду. Верховний Суд, 23 жовтня 2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1012281/>.
17. Virtual Induction Ceremony for New Attorneys. Florida Supreme Court, 12/3/2020. URL: <https://www.floridasupremecourt.org/News-Media/Court-News/Virtual-Induction-Ceremony-for-New-Attorneys>.
18. Батанов О.В. Інавгурація Президента як інститут конституційного права: аксіологічні та онтологічні засади. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 114–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2011_4_30.
19. Стрій Л.І. Рамкові елементи привітання й прощання в інавгураційній промові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Випуск 48. С. 242–244.
20. Oath of Office, U.S. Senate, 2021. United States Senate. URL: https://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Oath_Office.htm.
21. Oath of Office, U.S. House of Representatives, 2021. History, Art & Archives. United States House of Representatives. URL: <https://history.house.gov/Institution/Origins-Development/Oath-of-Office/>.
22. Віталій Кличко склав присягу мера Києва і пообіцяв зміни. *BBC News Україна*, 5 червня 2014. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/06/140605_klychko_kyiv_hk.
23. Кличко склав присягу мера. *День*, 5 грудня 2015. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/011215-klychko-sklav-prisyagu-mera>.
24. Віталій Кличко склав присягу Київського міського голови та запропонував створити «велику коаліцію» всіх політичних сил, представлених у Київській раді. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/vitaliy_klichko_sklav_prisyagu_kivskogo_miskogo_golovi_ta_zaproponuvav_stvoriti_veliku_koalitsiyu_vsikh_politichnikh_sil_predstavlenikh_u_kivradi/.
25. Кернес не має складати нову присягу – голова міськвиборчкому. *Interfax Ukraine*, 09.12.2020. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/708660.html>.
26. Низка суддів-фіналістів конкурсу до нового Верховного Суду працюють без присяги – «Схеми». *Радіо «Свобода»*, 19 травня 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28497346.html>.
27. Закон СРСР «Про статус суддів у СРСР» від 4 серпня 1989 р. № 328-І. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0328400-89#Text>.
28. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про присягу суддів і народних засідателів судів Української РСР» від 15 грудня 1989 року № 8527-ХІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8527-11#Text>.
29. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
30. Governor administers oath of office to Chief Justice Sanjib Banerjee. *The Hindu*, 05 January 2021. URL: <https://www.thehindu.com/news/cities/chennai/governor-administers-oath-of-office-to-chief-justice-sanjib-banerjee/article33497136.ece>.

31. Ceremonial Sitting of the Full Court For the swearing in and welcome of the Honourable Chief Justice Allsop AO. Federal Court of Australia, 4 March 2013. URL: <https://www.fedcourt.gov.au/digital-law-library/judges-speeches/chief-justice-allsop/allsop-cj-20130304>.
32. Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України від 10 лютого 2001 року № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>.
33. ВРП з'ясувала, коли суддя набуває повноважень – після присяги чи після зарахування в штат. URL: https://zib.com.ua/ua/139135-vrp_zyasuvala_koli_suddya_nabuvaє_povnovazhen_pislya_prisya.html.
34. Справа «Олександр Волков проти України», Рішення від 9 січня 2013 року, заява № 21722/11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text.
35. Constitution of The State of Washington. Revised 01-12-11. Legislative Information Center. URL: <https://leg.wa.gov/lawsandagencyrules/documents/12-2010-wastateconstitution.pdf>.
36. Photos: Ram Nath Kovind takes oath as 14th President of India. *Hindustan Times*, 25 July 2017. URL: <https://www.hindustantimes.com/photos/india-news/photos-ram-nath-kovind-takes-oath-as-14th-president-of-india/photo-dM3rYMW3yAxBKhWwYFZUnK.html>.